

Geopoetika izdavaštvo
Beograd, Dositejeva 13
Tel./Fax: +381 (0) 11 328 24 36
 +381 (0) 11 263 37 90
e-mail: beograd@geopoetika.com
www.geopoetika.com

Glavni urednik
Vladislav Bajac

Izvršni urednik
Jasna Novakov Sibinović

Lektura i korektura
Marija Lazović

Naslovna strana
Koan

Izdavačko preduzeće
Geopoetika izdavaštvo

Za izdavača
Vladislav Bajac

Priprema za štampu
Aleksandar Karajović

Štampa
Art-print
Novi Sad

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.112.2(436)-992

РАНСМАЈЕР, Кристоф, 1954–

Atlas uplašenog čoveka / Kristof Ransmajer ;
prevela s nemačkog Tijana Tropin. – Beograd :
Geopoetika izdavaštvo, 2014 (Novi Sad :
Art print). – 341 str. ; 20 cm. – (Edicija Svet
proze / [Geopoetika izdavaštvo])

Prevod dela: Atlas eines ängstlichen Mannes /
Christoph Ransmayr.

ISBN 978-86-6145-158-4

COBISS.SR-ID 208153356

Najdalja zemlja

Video sam zavičaj jednog boga na 26°28' južne geografske širine i 105°21' zapadne geografske dužine: nenastanjeno stenovito ostrvo oko kojeg obleću morske ptice, daleko, daleko na Pacifiku. Više od tri hiljade dvesta kilometara delilo je ove talasima zapljuskivane hridi bez drveća i žbunja, bez slatke vode, bez mahovine, bez trave i cvetnica, od čileanske obale, odakle je moj brod nedelju dana pre toga isplovio ka Rapa Nuiju, Uskršnjem ostrvu.

Oslonjen na brodsku ogradu za koju sam se svaki čas morao hvatati obema rukama zbog visokih talasa, već sat vremena sam posmatrao kako obris ostrva, koje je, na kraju krajeva, jedva trideset metara štrčalo iz vode, izranja između bregova talasa, opet tone i na kraju se ipak uspinje iznad horizonta, a sada se toliko približio brodu da su brodske prozore i doglede rosile vetrom nošene zastave vodene prašine talasa što su se uz grmljavinu lomili o stene.

Razlog što nam se uopšte ukazao ovaj pusti komad kopna, usijan pod martovskim suncem, bio je na stotine nautičkih milja dug manevar kojim je kapetan želeo da zaobiđe krake ogromne olujne depresije koja je polazila od Rta Horna. Talasi, čak i ovde i to pod vedrim nebom, i dalje visoki osam do deset metara, upućivali su na preteće zaključke o visini talasa i poniranja u našim prvobitno planiranim vodama.

Ime *Tibi* ili *Mirni okean* – tako je kapetan završavao svoje jutarnje najave o poziciji, vazдушnom pritisku, stanju mo-

ra i kursu plovidbe, koje su preko razglasa prenošene do kreveta i stolova za doručak pričvršćenih za pod – još u doba kad su ga evropski pomorci prvi put oplovili bilo je samo naziv jedne uzaludne nade. Pacifik, ovde na jugu ili na hiljade nautičkih milja u svim pravcima ruže vetrova, nije ni tiši ni mirniji od drugih mora krštenih manje lepim imenima, i baš kao i ona, pod pritiskom oluja i privlačnom snagom meseca diže se u vodenim planinama koje ne treba prelaziti bez nužde.

Sa kartografske tačke gledišta, vulkanska stenovita formacija pred nama bila je samo goli vrh planine koji se uzdizao tri i po hiljade metara iz dubine mora i oko koga su besneli talasi, a na kartama je bila upisana kao *Salas i Gomes* da bi podsećala na dva španska kapetana, na kraju ipak zaboravljena – jedan je kao prvi Evropljanin ugledao tu kamenu formaciju, razmera od samo nekoliko stotina metara, a drugi je jedan ljudski vek kasnije stupio na nju i kartografisao je.

Ali već vekovima pre tih navodnih istraživača, reče jedan zastrašujuće mršav čovek koji se pored mene držao za brodsku ogradu, *Rapanuiji*, oni zagonetni starosedeooci koji su po cenu vlastite propasti okitili Uskršnje ostrvo sa gotovo hiljadu kamenih statua, na splavovima od trske često su jedrili i veslali dovde preko razdaljine od skoro četiri stotine kilometara, i dali su ovom mestu lepše, mnogo lepše ime: *Manu Motu Motiro Hiva*. To je ponekad prevedeno sa *Ptičje ostrvo na putu u najdalju zemlju*, ali i kao *Ostrvo na putu u beskonačnost*. Jer, iz kojih god dubina polinezijskih ostrva da su Rapanuiji prvobitno došli, rekao je mršavi čovek, na kraju se u njihovom predanju, izgleda, izgubilo svako sećanje na mesto porekla i na svako čvrsto kopno, i ustupilo pred uverenjem da osim njih nema ljudi na ovom svetu, a na beskonačnom okeanu ispod beskonačnog neba nema druge zemlje sem njihovog ostrva.

Bilo mi je teško da razumem mršavog čoveka. Ne samo zbog huka vode i vetra ili zato što je neobična mešavina

engleskog i španskog kojom je govorio sadržala i reči iz jednog ili više jezika koje nikad dotle nisam čuo, već pre svega zato što je i sada, kao i prilikom naših susreta tokom proteklih dana, ostajalo nejasno da li on govori sa mnom ili sa samim sobom – preko ograde ka moru.

Kakav je to šok morao biti, rekao je, kada su Rapanuiji na jednom od svojih dugotrajnih ribarskih pohoda, možda i tek posle neke lutalačke plovidbe izazvane strujama i olujama, naišli na ovo ostrvo ptica. Šok od koga su na kraju poverovali da su našli zavičaj jednog boga. Jer, ako je u ovoj beskonačnosti zaista postojala još jedna zemlja, onda je tamo, vidljiv ili nevidljiv, morao obitavati onaj kome su imali da zahvale za postojanje dalekog zavičaja i neba i zemlje i svega što je živelo u vodi i u vazduhu – svemogućí, koga su nazivali *Makemake*.

Mršavi čovek putovao je iz Puerto Monta kući, u Hanga Roa, jedino mesto na Uskršnjem ostrvu koje je još bilo naseljeno, posle viševjekovne istorije depopulacije. Njegov otac, ispričao je ili rekao sam sebi u baru na krmi broda još prve večeri nakon isplovljavanja iz Puerto Monta, bio je Argentinac koji je proveo život na ostrvima sa naftnim bušotinama, ali majka mu je bila iz naroda Rapanui.

Široka havajska košulja sa dezenom morskih riba na tamnoplavoj pozadini, što je lepršala oko mršavog čoveka, bila je mokra od morske pene koja je ponekad prskala sve do rukohvata brodske ograde i, kad bi mu vetar na trenutak zalepio mokru tkaninu za grudni koš, njegova prilika je delovala još krhkije i izmoždjenije. Mršavi čovek mi je pao u oči još prvog jutra po isplovljavanju pred švedskim stolom za doručak, kad je na tanjir položio parče lososa, pa režanj šunke, onda krišku dinje, zastao na trenutak, pa ipak vratio šunku, lososa i dinju na pretovareni oltar bifea i uz zdelu čaja pojeo samo krišku crnog hleba.

Tačno, rekao je kasnije, bilo je to tokom jedne duge večeri, trećeg ili četvrtog dana našeg poznanstva, jelo je za nje ga često mučna obaveza. Zapravo, nikad nije gladan i mora

ponekad da se prisiljava čak i da pije. A ipak ga proganja osećanje da je težak i masivan kao neki od moaija, kolosalnih kamenih kipova na Uskršnjem ostrvu, za čije su klesanje i prenos Rapanuiji tokom vekova iscrpli sve svoje snage i žrtvovali svoje gajeve palmi, svoja ribarska područja, baš-
te i polja i konačno čak i mir među ostrvskim plemenima.

Te figure, koje sve okreću leđa moru i tako bez izuzetka zure u unutrašnjost kopna, pa tako možda i u unutrašnjost svojih stanovnika, dugo su bile spomenici kulta predaka koji je trebalo da poveže sadašnjost sa večnošću. Ali postepeno su se svele na simbole moći i statusa i narasle i postajale sve veće i veće, da bi konačno počele da proždiru život na ostrvu.

U kamenolomu Rano Rarakuu, iz koga su isklesane skoro sve moaije i potom tegljene do obrednih platformi, *abua*, rasejanih po čitavom Uskršnjem ostrvu, reče mršavi čovek, i danas se jedni pored drugih i jedni iznad drugih mogu videti kolosi srasli sa stenom, od dvadeset metara visine i više – i sad mogu tamo do kraja večnosti da čekaju da ih konačno odvoje od stene, usprave i u mučnim procesijama na balvanima od palmi transportuju do njihovih ahua. Jer na kraju su Rapanuiji, pretvoreni u robove sopstvenih kamenih tvorevina, pretvorili ostrvo u pustoš bez drveća i žbunja i više nisu imali ni sredstava ni snage za dovršavanje i pokretanje navodno najmoćnijih, a zapravo samo poslednjih kolosa.

Glad! Mršavi čovek je bio ubeđen, glad je možda skriveno i istinsko određenje tog naroda, njegovog naroda. Jer kad je oboreno sve što se dalo oboriti, kad je upecano i ulovljeno sve što se moglo upecati i uloviti, kad su nestali gajevi palmi i nije ostalo čak ni dovoljno drveta da se i dalje grade ribarski čamci, rodovi koji su do tada podelili ostrvo i vladali njime napali su jedni druge, počeli su da ruše moaije svojih suseda, podignute uz neizrecive napore, obezglavlivali ih, a na kraju ne samo da su se uzajamno ubijali već su se i proždimali. To što su kroz ruševine sveta Rapa-

nuija na kraju još protutnjali kolonijalni gospodari koji su preko opustele zemlje gonili ogromna stada ovaca i goveda, poslednje stanovnike ostrva prognali u ograđene oblasti ili kao robove odvukli na strmu peruansku obalu da prikupljaju guano, bilo je samo okončanje zlog usuda koji je započeo u srcu ostrva a ne negde u daljini.

Njegova majka, rekao je mršavi čovek, pre četiri godine je umrla, prema lekarskom nalazu od trovanja krvi, ali uistinu je verovatno umrla od gladi. Godinama je krišom povraćala skoro sve što je jela ili što bi je otac primorao da pojedje tokom svojih retkih poseta. Ponekad i danas čuje to grcanje koje se čulo posle svakog obroka kad bi se za njom šunjao do kupatila kroz tesan, mračni hodnik roditeljske kuće u Hanga Roi.

Ali možda je to gladovanje, taj post, bilo samo očajnički pokušaj da se odvoji od sudbine svog naroda i da se povuče u, da, *astralno telo*, tako je rekla, u astralno telo koje je konačno bilo slobodno od zlosrećne zavisnosti od nekoliko zalogaja hleba. Jer onaj ko ne gladije za hlebom nije bio gladan ni za poljima, pašnjacima, moći, nije želeo da nad bilo kime vlada, nikoga da ubija, nikoga da proždire. Možda su baš to moaije videle kad okrenu leđa Pacifiku, najmoćnijem elementu na Zemlji, kako bi gledale samo u unutrašnjost ostrva i srce njegovih stanovnika.

A on, rekao je mršavi čovek, on je posle smrti svoje majke, nenamerno a u početku i nesvesno, preuzeo manjak apetita kao nasleđe i time možda ispunio njen životni san. Jer za razliku od nje, koja je ponekad ipak podlegala proždrljivosti, kad bi noću krišom i pospano, u mračnoj kuhinji, proždimala sve što bi našla, a potom ipak povratila svaki zalogaj, on je, možda zauvek, izgubio svaku želju za jelom.

Mršavi čovek ščepao je ogradu tako čvrsto da su mu se zglobovi na rukama belo ocrtavali. Kad su mu se šake, pokvašene morskom penom, zasvetlucale, koža mu je delovala nežno, čak staklasto, kao mrežasta krila insekta zlatooke, prožeta najfinijim žilama.

Šta bi bilo bliže razumu, rekao je i zanjihao se napred-nazad, ne puštajući rukohvat, nego da se u doba nevolje, u doba gladi krene na put u zavičaj boga i da se moli za pomoć, za spas od te sveproždiruće gladi – na putu ka ostrvu *Manu Moto Motiro Hiva*, iza koga je počinjala beskonačnost? Koliko li je Rapanuija nestalo na tom hodočašću? Iako su majstorski umeli da uključe u svoj navigatorski račun ne samo zvezde već i reljef i boju talasa, struje, jačinu vetra, čak i ornamente ptičjeg leta, ipak je to ostala vožnja na splavu od trske, na busenu ševara! po moru kao ovom ovde.

Čigre, rekao je mršavi čovek i pokazao neme ptice crno-belih krila, slične galebovima, koje su uzletele sa kamenog tornja pokrivenog izmetom i radoznalo obletale naš brod, čigre su za Rapanuije bile svete. Njihovom pojavom počinjalo je proleće ili ono što je na Uskršnjem ostrvu slavljeno kao proleće. Te ptice su takoreći pokretale čitavu godinu, pa i samo vreme. Možda su upravo posvećene čigre što su ovde svijale gnezda dovele do verovanja da tu živi bog. Zar nije vredno pažnje kakvih je sve živih bića bilo na ovim vulkanskim hridima, i zar nije vredno pažnje kakva su divna imena ta stvorenja nosila – božićni zovoj, maskirane blune, strakoši, vilinske čigre... sve te ptice su ovde svijale gnezda?

Kad je mršavi čovek posegao u džep košulje i iz njega izvukao komad crnog hleba, natopljen morskom penom, poverovao sam da će pokušati da nahrani čigre koje ovde, toliko daleko na pučini, daleko od svih pomorskih puteva, možda nisu poznavale ni ljude ni brodove. Ali mršavi čovek je prineo hleb ustima i počeo, lagano, nepomično gledajući u crno ostrvo što je plesalo gore-dole, da jede.

Teritorijalni poj

Video sam daleku priliku ispred urušene kule stražare na onom skoro devet hiljada kilometara dugom odbrambenom bedemu, koji se u zemlji svojih graditelja zove *Vanli Čang Čeng – Nezamislivo dug zid*, ali ga ostatak sveta naziva Kineskim zidom.

Tog jutra je padao sneg, i ja sam već satima pešačio po vrhu zida, kroz planine Jen, između Simataja i Đinšanlinga u pokrajini Hebej. Kao ukrasna traka koju je odneo vetar pa je zapela za vrhove i grebene, zid se ovde sa svojim zupcima, stražarskim i požarnim kulama uvijao kroz nenastanjeno pobrđe, strmo se rušio niz grube planinske padine u nenaseljene doline, iz kojih se jednako strmo uspinjao, i menjao pravac prema toku grebena planine, da bi se posle još jedne promene opet vratio na idealnu liniju odavno nestalih graditelja i generala.

Da rani sneg nije još više istakao sve tamno – zidine, ruševine, stene, teško da bih zapazio tu priliku na ovoj razdaljini. Ali sad mi se čak činilo da vidim kako onaj, ko god bio, diže dogled pred oči i gleda u mom smeru.

Na svom pešačenju po delu zida kojim se malo išlo, zbog njegove strmine i ruševnih delova, već gotovo dva sata nisam naišao na čoveka i sad sam se iznenadio što srećem nekoga ko mi je očito prilazio iz suprotnog smera; tanki snežni pokrivač ispred mene nije pokazivao tragove.

Prilika se nije micala s mesta dok sam ja po senovitom spustu i ponovnom usponu u mokrom snegu prelazio udo-

linu, i tako sam se već pribojavao da ću kod kule stražare zateći vojnika ili nadzornika koji će mi zabraniti nastavak puta zbog nesigurnosti zidina. Najveće graditeljsko delo čovečanstva stalno je služilo stanovnicima graničnih pokrajina kao kamenolom – još je oslobodilačka narodna armija Mao Cedunga koristila kamen iz zida da gradi mostove i puteve za pojačanja – ali otkako je bedem zaštićeni spomenik, nadzornici i kontrolori-dobrovoljci idu na službu nekad i u najzabačenijim krajevima.

Ja sam u Pekingu čuo za takmičenja trkača na zidu, u kojima je za pobjednika proglašavan onaj ko bez prekida prevali najdužu deonicu na zabranjenim, zatvorenim delovima zida. Prema oko pet stotina kilometara dobro očuvanih ili dobro obnovljenih, u svako doba pristupačnih delova zida, ima na hiljade kilometara zida u ruševinama, često zaraslog u korov i u divljini jedva raspoznatljivog kao arhitektura.

Ali kad sam posle mukotrpnog uspona preko dela strmog kao lestvice oslonjene o zid konačno stigao do te prilike, nisam se sreo ni sa vojnikom niti sa trkačem po zidu, već sa sedokosim Evropljaninom, koji uprkos hladnoći nije nosio kapu i koji je posle ljubaznog pozdrava počeo da proklinje sneg.

Mr. Foks iz velške grofovije Svonsi bio je *birdwatcher*, osmatrač ptica, i od ranog jutra je putovao po vrhu zida da posmatra ptice pevačice, fotografiše ih i sićušnim digitalnim rikorderom beleži njihovu pesmu, usklrike upozorenja ili glasove mržnje. Bio je to četrdeset i prvi deo zida kojim je pešaćio na taj način.

Ali šta već ima, reče g. Foks, da se vidi i čuje po ovom snegu? On ih je razumeo: većina ptica pevačica mrzi sneg baš kao i on i sad sedi u svojim skrovištima, našušurena, nepomično, da bi sačuvale snagu na dan kada je hrana nedostižna, sahranjena pod hladnom belinom. Jedna azijska mala ševa, *Calandrella cheleensis*, jedan crvenovrati drozd i jedna rajska muharica... to je ovog jutra bilo sve.

Gospodin Foks je živeo u Hong Kongu sve do vraćanja kolonije britanske krune Narodnoj Republici Kini, kao pisac i prevodilac uputstava za upotrebu, i posle svog penzionisanja se sa ženom koja se kao arheolog stalno bavila Velikim zidom, preselio u njen rodni grad, Šangaj. Odatle je pre tri dana došao noćnim vozom u Peking i sa autobuske i železničke stanice Dung Dži Men bez zadržavanja se uputio ka ovom delu zida, poslednjem koji mu je nedostajao u pokrajini Hebej. A onda je danas počeo da pada sneg. Sneg u oktobru!

Pri tom je Foks tih dana hteo da dopuni svoju zbirku glasova, album koji bi u idealnom slučaju sadržavao sve vrste ptica pevačica koje žive u senci zida: ogromno jato ptica koje leprša oko *Velikog zmaja*. Jer u Kini se zid ponekad poredi sa zmajem koji pruža jezik u vodu Žutog mora, dok udarcima repa diže peščane oluje u dinamama pustinje Gobi.

Vanli, reče g. Foks, kineski izraz za dužinu Velikog zida, prema staroj mernoj jedinici koja se pod svakom dinastijom drugačije definisala i koja je mogla da označuje jednako i trista i šest stotina metara, ne znači samo *deset hiljada lija*, već je li i znak za beskonačno, nezamislivo – zid dug deset hiljada lija bio je, dakle, *deset hiljada puta nezamislivo* dug.

Naravno da je uvek bilo sporova o tome kolika je tačno dužina zida izmerena u kilometrima, da li pri tom treba uzimati u obzir i ovaj ili samo onaj period gradnje, i da li planine, reke i jezera, takoreći ugrađeni u Vanli Čang Čeng kao prirodne prepreke, mogu da se uključe u premeravanje ili ne, ali to je za njega beznačajno. On je sledio poj ptica duž linije Velikog zmaja, koji je puzao čas ovako čas onako, zavisno od dinastije, smene vladara i toka ratova. A ta linija je bila duga gotovo devet hiljada kilometara.

Viski? Da li želim gutljaj? Foks nikad nije išao na zid bez pljoske sa irskim viskijem. Irski, onaj iz republike, sa juga, ne onaj sa severa što preti bombama, najblaži je i njemu najdraži.

Tačno rečeno, sve je to bilo ideja njegove žene. On ju je, to je bilo pre gotovo trideset godina, pratio u pokrajinu Ningsja. Zid je tamo svuda prolazio kroz prilično turobne predele, industrijske zone, rafinerije, duž smrdljivih depozita otpada. Ali baš u provinciji Ningsja je jedna ptica, *Turdus mandarinus*, kineski kos, pevao tako zanosno da su oni oboje bili kao začarani a on se setio svog oca koji je često s lampom na čelu sedeo pod drvećem Svonsija i grozničavo pokušavao da brze melodije zabeleži na notni papir, kad bi u tami zapevao neki slavuj ili kos. Njegov otac je potom unosiо dijatonske intervale, trozvučne motive i hromatske nizove tonova, recimo kosove pesme, u svoje kompozicije za duvače.

A pri tom pesme ptica pevačica nisu služile samo ljubavi ili održanju vrste, već su daleko više bile *teritorijalno pevanje* i morale su da svojim razleganjem nadaleko, svojom raznovrsnošću, virtuoznošću, suparnika ili drže na odstojanju ili da ga nateraju u bekstvo. Tja, to je na izvestan način radila i duvačka muzika njegovog oca. U svakom slučaju, kosovi umeju da podražavaju desetak drugih ptičjih glasova, čak i šumove iz ljudskog sveta, plač malog deteta, udaljene motore, smeh, zavijanje sirena... i tako *opevaju granice svoga carstva*, kao da time istovremeno ismevaju svu nezgrapnost, vezanost za zemlju i svakoga ko nije imao neopisivu sreću da bude anđeosko pernato, anđeoski raspevano biće, koje uživa slobodu da se u svako doba vine u vazduh ili da se sa najviših kula, stabala i litica surva u dubinu, u padu raširi krila, iznenada zalebdi i pusti da ga vetar odnese natrag u nebo.

On i njegova žena su tada u provinciji Ningsja slušali kao začarani, a onda je ona, uz pogled na ostatak Velikog zida, obrastao gustim čestarom, rekla: Poj. I to bi bila mogućnost. Teritorijalna pesma umesto zidina branjenih zupcima! Skale umesto kamena, pogranična pesma!

Zajedno su zamišljali kako bi zamenili taj nezamislivo dug zid jednim jedinim horom sastavljenim od teritorijal-

nih pesama poređanih bez praznina jedna do druge: bedem od pesama, jednih nežnih i čistih kao staklo, drugih razigranih i pevljivih, ali sve one bi bile sekvence jedne melodije koju ne bi bilo moguće prečuti, prevazići, koja bi svakog uljeza ili napadača morala ili da savlada tako da prestrašeno pobegne – ili da ga tako zanese da zaboravi svoju pohlepu, mržnju ili ratobornost, i da više ne bude sposoban ni za šta sem da zaneto sluša.

Kakva zamisao, rekao je g. Foks, da se delovima zida sagrađenim pod dinastijama Ćin i Han i kako se sve ne zovu, Vej, Džu, Tang, Ljao i Ming, dodele pesme, ptičje pevanje, koje bi se pevale dalje i dalje i još i onda kad se čak i najjači zidovi i navodno nesavladive odbrambene kule budu raspale u prah.

Možda carstvo jednog tako nemuzikalnog čoveka kakav je bio Mao Cedung već zbog toga nije moglo potrajati, jer je bilo prvo i jedino od svih dosadašnjih kineskih carstava u kojima su ptice pevačice ubijane, ne samo iz glupe proždrljivosti kao u nekim zemljama Evrope, nego su bez izuzetka sve ptice u svim pokrajinama ove takozvane narodne republike ubijane na milione i milione kao štetočine koje jedu žitarice i štete žetvi. Ovde je bilo jedno proleće kad je nebo iznad Pekinga zaista bilo *slobodno od ptica*. Slobodno od ptica! Kakva sloboda.

Dok je g. Foks pričao o dinastijama i carstvima koje nikakvi bedemi, ma kako dugi, ma koliko moćni, nisu mogli zaštititi od protoka vremena, o pticama i ljudima, vladala je tišina, snežna tišina na vrhu zida. Ali kada mi je pružio pljosku za oproštajni gutljaj, u krošnji pod nama, sa koje je sunce sada otapalo snežni pokrivač, opet se čuo crvenovrati drozd čiji je glas tog jutra već zabeležio. *Jesenja pesma*, kako je rekao Foks: tiša, zahteva manje prostora, ali umetnikinja, sa više uživanja nego pesme proleća, budući rasterećena bar od nekih namena povezanih sa otapanjem snega, recimo od ljubavnog zova i produženja vrste. Bilo je to, bar malčice, kao sa ljudima, kao sa njim samim: ptica u jesen

nikoga više ne mora da impresionira. Ona peva, ako peva, više za sebe samu nego za ili protiv bilo koga drugog.

Drozdova pesma je još neko vreme odjekivala za nama, dok smo se na tom nezamislivo dugom zidu opet udaljivali jedan od drugog i svako išao ka svome cilju, on prema Simataju, ja u Đinšanling, svaki tragom onog drugog.

Hercfeld

Video sam otvoreni grob u hladu araukarije visoke kao kula. To drvo je izrazito nadvisivalo sva druga stabla planinskog sela oko koga su šumeli zasadi eukaliptusa, u brazilskoj državi Minas Žerais. Kad bi mu nalet vetra zahvatio krošnju i u njoj izazvao jedva čujan šum, nalik dahu spavača, svaki put su se iz bezbrojnih šiškarki na krljuštastim granama odvajale zlatnosmeđe semenke u obliku kapljica i kao pljusak padale po malom skupu ožalošćenih, padale su kao kiša po drvenom krovu radionice koja je jednako mogla da se nalazi i na jugu Nemačke, na cvetne leje, trščane stolice, na kombi parkiran tik kraj groba, širom otvorenih vrata, i tako su stalno iznova dobovale i po drvenom kovčegu, zakovanom, već spuštenom u zemlju, u kome je ležao senjor Hercfeld, u plavom jutarnjem ogrtaču. On je u rano jutro tog istog dana umro u naručju svoje žene, a sad je bilo dozvoljeno da ga sahrane u bašti njegove kuće. Gradonačelnik, koji je zbog službe upravo bio u glavnom gradu Belo Horizonte, dao je svoju dozvolu preko telefona, a zbog vrućine bez daljih formalnosti.

Ja sam Hercfelda upoznao tri dana ranije, na nekoj baštenskoj zabavi u Sao Paulu, za stolom zastrtim belim stolnjakom i ukrašenim cvećem, pod belim suncobranima. Dodao mi je tanjirić pun skuvanih, oljuštenih semenki araukarije, koje su imale ukus kao pinjoli, i rekao da te semenke ne sadrže samo snagu i životnu volju drveta koje spada u evoluciono najstarije drveće na zemlji, već i njegovu pri-

rodu koja stremlja ka nebu: četrdeset metara i još više ume brazilska araukarija da se pruži prema nebu, prema suncu, zvezdama, i da u tom veličanstvenom položaju dočeka stotine, čak i hiljadu godina. On je svoj letnjikovac u planinama Minasa sagradio u senci jedne takve araukarije.

Senjor Hercfeld, sin jednog fabrikanta igala iz Brandenburga, kao mladić je sa sestrom doputovao u Brazil iz Nemačke preko Engleske, Francuske i potom prepunim izbegličkim brodom, u doba kad su njegovu domovinu, a sa njom i tolike zemlje Evrope, želeli da prikuju na kukasti krst za sledećih hiljadu godina. Ali čak i onda kad se tih hiljadu godina pretvorilo u tek nekoliko beskrajnih godina užasa i isparilo u svetskom ratu, senjor Hercfeld i njegova sestra nisu hteli da se vrate u zemlju koja je ubila njihove roditelje i sedmoro rođaka zbog njihovog porekla, njihovog imena. Posle svih tih mrtvaca tamo ništa nije moglo biti kao pre.

Zajedno sa prijateljem iz Pernambuka, senjor Hercfeld je počeo da trguje kožom, skupocenim drvetom, ahatom i mnogim sirovinama svoje nove domovine, i tako je jednog avgustovskog popodneva sa smaragdnom prstenom u pesnici na molu u Rio de Žaneiru, dok mu je srce tuklo, posmatrao kako jedna devojka iz Nemačke silazi stepenicama spuštenim sa transatlantičkog broda koji je isplovio iz Hamburga. Kada je onda na molu prvi put posle četiri godine opet zagrlio tu devojku, i nije je pustio ni kad je čuo tanko cilikanje smaradnog prstena koji mu je ispao iz otvorene ruke, verovao je kako zna da u njegovom životu više neće biti srećnijeg trenutka.

Ispraznio sam tanjir skuvanih semenki araukarije uz jednu i još jednu čašu rakije od šećerne trske, a Hercfeld je pripovedao – o neobičnim, lavirintskim šarama na širokim kravatama njegovog oca, koji nikad nije ušao u sinagogu, ali je nedelju za nedeljom odlazio u crkvu, okićen tim lavirintima; pripovedao je o rukama svoje majke, koje su, kad bi mirno sedela, uvek pobebele, kao sneg, ali nikad nisu bile hladne, i pripovedao je o sićušnom stopalu porcelanske

igračice u crvenim cipelama, krhotini jedne majsenske figurine koju je godinama nosio sa sobom kao talisman i tek po svadbi bacio u more kod Santosa – policajac u civilu razbio je tu igračicu u stanu njegovih roditelja prilikom očevo hapšenja... i pripovedao je dok na baštenskoj zabavi nisu zapaljeni lampioni a jedan po jedan gost se oprostio odlazeći u veče i noć. Kad je Hercfeldova žena, devojka iz Nemačke, počela da ga požuruje, jer su ih kod kuće čekali pas i dve gladne mačke, ponudio mi je da ga idućeg dana posetim u njegovoj kancelariji u četvrti Ižijenopolis. Tamo će on nastaviti sa pripovedanjem, a ja sa zapisivanjem.

I Hercfeld je sledećeg dana zaista nastavio sa pripovedanjem, u tamnoj kancelariji, ukrašenoj kvarcom i brušenim ahatom, ametistima, svetlucavim kristalnim druzama¹ i najlepšim ukrasnim kamenjem Brazila, sve dok se i taj dan nije završio, a da on nije stigao do današnjice. Već je bio mrak kad mi je ponudio da nastavimo naš razgovor u njegovom letnjikovcu u Minas Žeraisu, gde će on provesti sledeće dane, nepodnošljivo vrele u Sao Paulu. Njegov zet će ga već prekosutra posetiti i mogao bi da me povede svojim automobilom.

Ali kada je tog jutra kad je planiran polazak telefon zazvonio u mojoj hotelskoj sobi, taj zet je nakon predstavljanja zastao zagonetno dugo, a onda je rekao kako je Hercfeld te noći umro u svom letnjikovcu. On i njegova žena upravo traže odelo za ukop po ormanima preminulog, a onda će se odvesti u Minas. Hercfeld će biti sahranjen tamo, još pre zalaska sunca.

Zet, takođe gost na onoj baštenskoj zabavi koja odjednom kao da je bila u dalekoj, dalekoj prošlosti, nije se začudio niti je išta pitao kad sam ga zamolio da me poveze prema dogovoru, i tako smo se jednim crnim džipom odvezli iz grada i satima vozili kroz sela, dok je Hercfeldova kći konačno dovela život svog oca do sadašnjosti, pričajući o

¹ Šuplji minerali ispunjeni kristalima. – *Prim. prev.*

njegovom strahu od tropa, koji ga je uprkos poslovima sa robom iz Baije, Amazonije, Mata Grossa ili Alagoasa sprečavao da ikad načini i jedan jedini korak preko geografske širine Rio de Žaneira na tropski sever. Tokom te vožnje u Minas trebalo je i da obavimo jedan nalog Hercfeldove žene: usput je trebalo da nabavimo kovčeg, u selu nije bilo drvodelja. I tako smo zastali kod jedne od prodavnica ispred kojih su u mnogim usputnim selima duž ulice bili izloženi kovčezi u svim bojama, od svih vrsta drveta i oprema.

Drvodelji, koji je obavljao i pogrebničku službu, jedna ruka bila je u povezu, a šaka umotana u debeo, krvav zavoj: tog jutra je prilikom čišćenja revolvera pogodio sebe u šaku, i mogao je, doduše, da nam proda bilo koji kovčeg i da nas otprati do pokojnika, ali onda neće moći da pomogne ni sa polaganjem u kovčeg ni sa sahranom, samo da nam daje uputstva.

Sa kovčegom od eukaliptusovih dasaka, vezanim za krov džipa, nastavili smo put četvoro. Pogrebnik nas je uzalud opominjao da makar izmolimo po jednu Zdravomariju. Sad više niko nije pripovedao.

Kad smo stigli do cilja, Hercfeldova žena nas je očekivala pred belo obojenom baštenskom kapijom: devojka sa brodskih stepenica, devojka iz Nemačke. Bila je vrlo bleđa. Leon je noću ustao da popije čašu vode, i dugo, previše dugo se nije vraćao. Ona ga je potražila i našla kako sedi naslonjen na kaljevu peć. Još je disao, jedva čujno, oči su mu bile zatvorene i nije više odgovarao kad je sela kraj njega i htela da mu pomogne da ustane, da mu pomogne da se vrati u krevet, u život. Ali nije mogla, nije htela da ga ostavi samog, ni na sekundu, ni da bi pozvala pomoć. I tako ga je držala i ponekad ljuljuškala i šaputala mu i molila ga da ostane, da ostane s njom, da samo još malo ostane sa njom, dok nije ovako duboko uzdahnuo, posle čega je nastala grobna tišina.

Napolju je gorelo sunce, ali u kući je sveća iza navučениh zavesa treperila na promaji. Senjor Hercfed bio je na-

slonjen na kaljevu peć u svojoj kući, kao u zimskim večerima, kada je i u Minasu umelo da zahladni. Preko lica mu je bila bela maramica sa izvezenim inicijalima koji nisu odgovarali ni imenu njegove žene niti njegovom vlastitom imenu. Maramica je skliznula na pod kad me je njegov zet zamolio za pomoć i kad smo mi hteli da ga smestimo na sofu pretrpanu jastucima. Usta su mu bila blago otvorena, na gleđi jednog sekutića zažario se odsjaj sveće, sićušna zvezda.

Mrtvačka ukočenost nije dozvolila da mu obučemo doneto odelo, i tako smo pokušali da senjora Hercfelda položimo u kovčeg u položaju spavača, u njegovom plavom jutarnjem mantilu. Koliko je težak bio čovek koji svojim nosiocima nije mogao da pomogne nijednim pokretom niti dahom.

Drvodelja nam je davao uputstva, dirigovao nam je svojom previjenom rukom i istovremeno se žustro obraćao mrtvacu, šapatom ga molio za oprostaj što mu remeti tek započeti večiti mir, molio ga je da još malo popusti ovde i još malčice tamo, molio ga je da, u ime Božje samilosti, ne otežava toliko nama, svojim pomoćnicima, svojim odanim slugama, ali je i nas opominjao da se konačno odrekemo svojih ustezanja i da svom snagom pritisnemo mrtvacu u tesni sanduk, ipak je vreme bolova za senjor Hercfelda zauvek prošlo.

Onda je pozvao dva baštovana koji su iskopali grob pod araukarijom. Njih dvojica su ušli u kuću žalosti bez košulja, mokri od znoja, prekrstili se i prošaputali molitvu. Kad smo onda zajedno sa njima izneli kovčeg iz sumraka kuće u jarku svetlost bašte, tamo je već čekala mala grupa ožalošćenih, desetak, dvanaestak ljudi u svetloj, laganoj letnjoj odeći, od njih nekoliko uplakanih lica. Jedan sused je dovezao svoj kombi do ivice jame i širom otvorio vrata. Dok smo kovčeg kudelnjom užadi spuštali u crvenu zemlju, iz zvučnika ugrađenih u ta vrata razlegalo se *Bliže tebi, Gospode*.²

² Crkvena himna popularna u anglofonom svetu. – *Prim. prev.*

Ako je svaka od semenki araukarije koje su u tom času kao kiša padale na ožalošćene, na grob, na cvetnu baštu, krov letnjikovca i na kovčeg sadržala mogućnost hiljadugodišnjeg života stabla onda je – dok je Hercfeldova kćer recitovala neku Geteovu pesmu, toliko tiho da sam od vetra jedva razaznavao i reč, a njegova žena se poslednji put obraćala svom voljenom Leonu, preko otvorenog groba u prazninu – zajedno sa tim semenkama sa grana na nas padala neka vrsta večnosti.

Berači zvezda

Video sam kelnera koji je pao na parkiralištu uličnog kafea u kalifornijskom obalskom gradu San Dijegu. Čovek je još maločas prividno bez ikakve muke iznad ramena balansirao poslužavnik natovaren pićem, a onda se sapleo preko kabla koji je povezivao bateriju nekih kola sa teleskopom. Sad je ležao u krhotinama čaša, flaša i šolja koje je želeo da servira onim gostima koji su od tezege izašli na otvoreno ili su već satima sedeli među parkiranim automobilima na donetim stolicama na rasklapanje i svojim dogledima, teleskopima i golim okom gledali uvis u večernje nebo na kome su svetlucale prve zvezde.

Iako su mu se pantalone pocepale na jednom kolenu, a dezen bulkinih cvetova na njegovoj košulji podsećao na mrlje krvi, čovek je delovao nepovređeno. Nemo, bez žalbe, ali i bez ijedne psovke, uspravio se, izvukao ispod kola veliki, okrugli mesingani poslužavnik koji se u padu zvečeći otkotrljao pod parkirani kabriolet, i počeo da na sve četiri sakuplja krhotine sa kojih su kapali kafa, vino, voćni sokovi i voda, gomilajući ih na poslužavnik.

Nad večernjim i noćnim nebom tih martovskih dana prolazila je jedna od najsajnijih kometa u proteklih hiljadu godina, nebesko telo od jedva šezdeset kilometara u prečniku, koje je repom od prašine, zlatnožutog sjaja, i plavim gasnim repom na večernjem nebu ispisalo trag dug pedeset miliona kilometara. Zvezda repatica je prethodne večeri prošla tačku najbližu Zemlji, na udaljenosti od oko

dvesta miliona kilometara, i sad je opet jurila u ponore svemira iz kojih se uzdigla. Posle meseci u kojima se pored velikog Sirijusa pojavljivala kao najjača svetlost na noćnom nebu, sada će postepeno bivati sve slabija i neuglednija, konačno nestati i vratiti se tek oko godine 4535. Kometa je dobila ime *Hejl-Bopova*, po svojim otkrivačima Alanu Hejlu i Tomasu Bopu, koji su je videli nezavisno jedan od drugog tokom premeravanja zbijenog zvezdanog jata M70 u oblasti Strelca – i uskoro po njenom ulasku u vidokrug golog oka bilo je izvesno da nikad u istoriji čovečanstva nijedno nebesko svetlo nije privuklo toliko pogleda na sebe.

Ja sam Hejl-Bopovu kometu viđao tokom proteklih nedelja, na dugim pešačenjima kroz pustinju Mohave i u Sijera Nevadi, često iznad silueta zavejanih planina ili crnih prostranstava pustinje, a na radiju svog terenskog vozila stalno sam slušao izveštaje o strahovima, nadama, snovima i astronomskim tumačenjima koji su se odnosili na tu putujuću svetlost. Verski fantasti i pripadnici sekta, govorilo se, u toj kometi ne vide samo nebeski već i božanski znak, koji najavljuje blisku propast sveta ili dolazak svemogućeg spasitelja.

Zvezda repatica i njen dvostruki rep – treći rep od natrijuma ukazivao se samo u teleskopima najvećih opservatorija – postala je tako poznata pojava na nebu za skoro šest stotina dana koliko se njen sve jači i potom opet slabiji sjaj mogao posmatrati i golim okom, da te večeri teško da bi se okupilo toliko publike na parkiralištu uličnog kafea da se u neposrednom susedstvu komete nije mogla pratiti još jedna predstava – pomračenje meseca koje su čežnjivo očekivali ljubitelji zvezda i astrofotografi.

Položaj uličnog kafea na brežuljku sa dobrim pogledom na svetlosti grada i neba privukao je više od stotinu gostiju i posmatrača koji su već kasno popodne počeli da montiraju svoje dalekozore, stativne i kamere među automobilskim tvrđavama i da uz vino, pivo ili voćni sok za okruglim stolovima kafea raspravljaju o verovatnoći da promenljivi oblaci ovog dana zaklone prizor i da li vreme nalaže da pravovre-

meno, u poslednji čas krenu u manje oblačnu pustinju. Kako je lagano proticalo vreme uz takve razgovore.

Ali kada je počeo da pada sumrak, kad se smrklo, pala noć, i svi oblaci se razleteli kao da su povučeni kanapom kako bi otkrili kometu, zvezdano nebo i Mesec na kome još nije bilo senke, vreme je počelo da teče brže. I kad je onda stigao trenutak, proračunat do u sekundu, kad je Mesec tromo i nezadrživo uplovio u Zemljinu senku, gubeći pri tom sve više od svoje svetlosti tako da je kometa još jače zasijala, vreme je počelo da leti. Usklici svedoka pomračenja, okupljenih na parkiralištu, *Mesec! Mesec! Počelo je!* zvučali su kao poziv na uzbunu i poterali su i poslednje goste napolje iz kafea.

A onda je odjednom bilo još samo vedro nebo i mračno mesto puno ljudi što su ćutke gledali u zvezde među kojima je najsvetlija kometa u hiljadu godina prolazila kraj pomračenog meseca – a uprkos tome je i dalje iza osvetljenog staklenog pročelja bio dugi, prazan bar od koga je kelner izneo svoj pretovareni poslužavnik u noć, potom žurio između automobila i teleskopa i uz to stalno podizao pogled ka nebu, dok se odjednom nije začuo taj gadni zveket i on pao u setvi krhotina.

Ali dok je toliko daleko, daleko u svemiru nebeska predstava nedirnuto išla svojim tokom, senka Zemlje, naša ledena senka, klizila preko Mesečevih pustinja a Hejl–Bopova kometa brzinom od skoro sto šezdeset hiljada kilometara na sat ostavljala našu planetu za sobom, na noćnom parkiralištu, punom mrlja od ulja, počela je protivigra koja je sijala drugom svetlošću.

Jer iako će mnogo, vrlo mnogo vremena proći do sledećeg jednako lepog pomračenja i iako će se odlazeća kometa posle postepenog gašenja i nestajanja vratiti tek za više od dve hiljade pet stotina godina, ali se nikada, nikada više u istoriji ovog kosmosa neće videti u tako bliskoj zajednici sa pomračenim Mesecom, okrenuli su se... ne, ne svi svedoci i gledaoci, ali ipak mnogo njih, mnogo više nego što

bi se očekivalo, od te jedinstvenosti, od neponovljivog kosmičkog događaja, prema kelneru koji je pao, okrenuli su nebu leđa, sagnuli se ka nemom, posramljenom čoveku, ponudili mu pružene ruke, a kad on nije hteo da ustane, već samo na sve četiri nastavio da prikuplja krhotine, klekli su kraj njega i zajedno sa njim počeli da skupljaju krhotine koje su čak i pod pomračenom mesečinom treperile sa crnog asfalta, kao da beru zvezde.

Nebeski most

Video sam lanac crnih, stenovitih bregova o koje su se lomile peščane dine. Goletni potez planina je tokom dvočasovne vožnje džipom kroz severne okrajke marokanske Sahare izrástao iz peščane i šljunkovite pustinje dok nisu počele da se razaznaju i moćne kamene kupe koje su krunisale mnoge vrhove bregova. Na jednom ravnom stenovitom grebenu uzdizao se čitav niz takvih kupa dajući mu izgled čudovišne vilice opremljene očnjacima.

Crna bujica šljunka, što je tekla od tih zuba do udoline u zavetrini u kojoj smo sad imali da istovarimo vozilo i postavimo šator, bila je bez ikakvog rastinja. Nije bilo čak ni trnovog žbunja, čičaka ni lišaja. Vozač, odeven u indigoplavu nomadsku galabiju – *daraa*, obmotao je glavu i lice crnom maramom ostavivši samo uzani prorez za oči, pokazao mi da ga sledim, i započeo sa usponom.

Iako je nosio samo kožne sandale, a uzastopni naleti vetra su stalno pretvarali u jedro njegovu galabiju koja je sezala do tla, on je bez muke, ponekad gotovo plešući, nalazio uporište čak i kad bi se neki kamen otkotrljao ispod njegovih sandala ili kad bi ga udar vetra na trenutak izbacio iz ravnoteže. Pri tom mu je uprkos strmini uspona ostajalo dovoljno daha da nastavi sa svojim pripovestima započetim tokom vožnje.

Sa zapada je ka nama dolazio pepeljastožuti oblak peška, koji je sve više i više nagrizâo plavetnilo neba. Morali smo da požurimo ako nismo hteli da zapadnemo u opa-

snost da na povratku u logor izgubimo orijentaciju u vrtlozima pešćanih velova.

Po tri hiljade godina i više, ponekad hiljadu godina više, kazao je vozač, stare su ove kamene kupe, grobne humke koje je podigao neki pustinjski narod čije ime nije preživelo do danas. Ostali su samo ovi grobovi. Poneke mrtvace, to su otkrili arheolozi, verovatno su stotinama kilometara nosili kroz pustinju, stotinama kilometara kroz usijanu, bezljudnu zemlju, samo da bi ih sahranili u ovoj pustoši.

Razlog za to, rekao je vozač, bila je jedna hiljadama godina prenošena priповest koja je govorila o zvezdi, o meteoritu, koji je pao sa noćnog neba i rasprsnuo se u onom basenu koji je sad uokvirivao taj lanac crnih bregova. Ndaleko vidljivi vatreni rep mora da se očevicima, nomadima koji su još tada prolazili kroz tu oblast, učinio poput mosta od svetlosti koja je nadjačala sve zvezde, koja je u jednom dahu spojila nebo i zemlju.

Iako je taj nebeski most zgasnuo u istom trenutku kad je zasijao, mora da je u očima svedoka ostavio ne samo trajni, zaslepljujući trag, već i neizbrisivo sećanje, koje se prenosilo dalje i dalje kroz vekove, sve dok nije doprlo i do najdaljih rubova pustinje i svuda gde se proćulo navelo ožalošćene da krenu na put dovde.

Zar je postojalo mesto sa više nade, više spokoja kao poslednje prebivalište, od zemaljskog kraja mosta koji je od patničkog, sasušenog sveta razjedenog pešćanim olujama i ratovima vodio do zvezda? I zar se time mrtvima nije ukazivala poslednja i možda najveća služba ljubavi, ako su ih nosili kroz pustinju, nedeljama, mesecima kroz pustinju, da bi ih ovde sahranili pod kamenim kupama, čiji vrhovi pokazuju ka zvezdama?

Većeras, rekao je vozač i pokazao na front pešćanih oblaka koji je polako gutao planine na zapadu, večeras će se nad našim logorištem u svetlosti naših lampi videti samo vrtlozi peska, ali onaj ko je makar samo čuo za taj most od svetlosti, moći će da ga u svojoj uobrazilji vaspostavi i u pešćanim olujama kao najkraći put do zvezda.

Smrt u Sevilji

Video sam crnog andaluzijskog borbenog bika jedne sunčane Cvetne nedelje u velikoj seviljskoj areni. Kao da je osovina točka sastavljenog od više od dve hiljade gledalaca, koji se šumno okreće oko njega, stajao je nepokretan, teško dišući, zapleten u šaru tragova borbe upisanu duboko u pesak, i delovalo je kao da je utonuo u prizor svog neprijatelja, torera na konju, koji ga je čekao na razdaljini od pet ili šest konjskih dužina. Među lopaticama bika bilo je zabodeno šest banderilja – džilita dugih kao ruka, obmotanih šarenim papirom, koji su podsćali na buket zgnječenog cveća. Sa svakim dahom krv je navirala iz uboda i u zamršenim tragovima gmizala niz kožu ka papcima.

Trebalo je da tri *reboneadora* (*rejoneador*), torera na konju, tog nedeljnog popodneva otvore sezonu borbe s bikovima, tako što će u sedlu prikazati najstariji oblik te borbe i pri tom u šest uzastopnih korida ubiti šest bikova. Za razliku od matadora koji se bori peške, torero na konju nema uz bok pikadore sa njihovim kopljima i oklopljenim konjima niti banderiljerose sa šarenim džilitima. Sve što je trebalo obaviti u ovom smrtonosnom poslu podvrgnutom plesnim, strogim pravilima, moralo je ostati drama koja se odvija samo između jahača, njegovog konja i bika. Rehoneador ne maše nijednom od ružičastih i crvenih marama, *capa* i *muleta*, kojim se bik u borbi bez konja morao obmanjivati i voditi, već je u ovakvo popodne nezaštićeno telo konja zamenjivalo svaku maramu i biku nudilo cilj napada

koji se uz sve figure visoke škole andaluzijske veštine jahanja morao sačuvati od njegovih rogova.

Na ove Cveti bilo je ubijeno već pet bikova a njihova tela su iz arene odvuikle zaprege mula, kad je ovaj poslednji, koji sad teško diše i krvari, jurnuo iz tame korala u arenu i daleko napolju i praznini iznenada zastao, kao da je iznenađen, začuđen, čak užasnut što nije pušten na svoju livadu visoko iznad Kadiskog zaliva, gde je proveo pet dosadašnjih godina života, već u ovu golo, uzburkano prostranstvo, u kome su krvavi tragovi vodili ovamo i onamo. Ipak je najpre sledio dovikivanja rehoneadora, shodno očekivanjima, i jurišao na jahača i njegovog sjajnog belca. Ali za razliku od petorice ubijenih pre njega, njegovi napadi su budili utisak da on ne juriša kako bi oborio, proburazio, ubio, već samo da bi uklonio prepreku sa puta koji vodi natrag na livadu. A njegovi napadi su postajali sve umorniji i umorniji, jer se ono što mu je zatvaralo put nije moglo ni dostići niti odgurnuti, već ga je ubadalo i ranjavalo.

Dvaput je jahač ispustio dizgine i, dižući ruke u kojima je držao banderilje kao da likuje, dojahao do bika i u punom galopu mu među lopatice zabio šarena koplja snabdevena kukama. Ali ni bol nije razbesneo bika toliko da pređe u napad, što se zahtevalo od njega – i tako je na kraju publika u horu zahtevala da se njegova lenjost, njegov kuka-vičluk kazne sa *banderillas negras*, kopljima umotanim u crni papir, boju sramote, koja su, opremljena dužim kukama, dublje zadirala u meso.

Tek kad su te banderilje kao dve crne munje iz rehoneadorovih ruku poletele na njega, bik je konačno ispoljio besnilo koje je, na oduševljenje gledalaca, od jahača zahtevalo svu njegovu veštinu. U letu je menjao galop, u pesadama i levadama, hodu postrance i kurbetama³ često je dozvoljavao da se rogovi bika na širinu šake primaknu nje-

³ Figure u jahanju: pesada je propinjanje, levada propinjanje pod manjim uglom, kurbeta hod na stražnjim nogama. – *Prim. prev.*

govim čizmama, konjskom boku, pre nego što bi, jedva primetnim zatezanjem uzdi ili pritiskom butina, naveo belca na graciozan, spasonosni izmičući pokret.

Smrtna pretnja koja je ležala nad svakom figurom ovog plesa, u kome se konjski trbusi probijaju i kidaju, petlje creva prosipaju u pesak, a jahača može zgnječiti njegova smrtno ranjena životinja ili ga, uhvaćenog uzengijama, kopita i rogovi mogu razvući, nabosti ili izgaziti, činila je da vladanje konjem bez biča ili pruta, potiskivanje njegovog smrtnog straha, deluju još neverovatnije.

Publika je podivljala kad je rehoneador posle niza virtuoznih odbrana od napada belcem otplesao postrance i unazad u tačnom tempu novog naleta, i pri tom dozvolio biku da mu se toliko približi da je iznenada uspeo da se povije daleko van sedla i da napadaču smesti lakat među robove – da se osloni na bikovu lobanju! – i tako vlastito telo pretvori u most između crnog, pobesnelog bika i belog, na smrt preplašenog konja. Onda se u deliću sekunde opet uspravio i propeo konja u pirueti, tako da je bik jurnuo u prazno.

U ludačkoj brzini svih pokreta u početku nije primećeno da je belca pri tom ipak ranio, okrznuo jedan rog. Otegnuti horski uzdah ispunio je arenu kad se ukazao široki potok krvi koja je tekla niz desni bok konja, čineći njegovu belinu još ranjivijom i dragocenijom. Ali rehoneador je odmahnuo rukom. Nje hteo novog konja, već se nagnuo duboko nad grivu spletenu u pletenice, nad snežnobeli vrat, i poljubio životinju u oba uha pre nego što joj je nešto došapnuo, neku umirujuću reč, naredbu, možda molbu. I arena je još jednom uzdahnula kad je krvavi belac posle tog šapata iznenada pokleknuo, zajedno sa jahačem se spustio na kolena pred bikom. A ovaj se u trzaju pokrenuo, kao da želi da izgazi taj gest poniznosti – ili je to bilo ruganje? – i pošao u juriš, nasrnuo na konja koji je već delovao izgubljeno kada ga je jahač u poslednjem, krajnjem trenutku podstakao da skoči u spasonosni okret.

Predsednik koji je nadgledao borbu – on je sedeo pod baldahinom negde među likujućom publikom – dao je znak za *tercio de la muerte*, poslednju, smrtonosnu trećinu koride, i rehoneador je već kraj ograde od pomoćnika primio kratko koplje koje je u završnom udarcu trebalo da uroni u buket banderilja, kad se u trenutku iscrpljenog predaha, dok su se jahač i konj uzdizali kao kip iz šare tragova borbe u pesku a bik je na udaljenosti od pet ili šest konjskih dužina bio kao utonuo u posmatranje neprijatelja – začuo krik, dopirao je iz visine, sa jeftinih sedišta, i nije se moglo razaznati da li je to usklik muškarca ili žene: *Indulto!* Milost! Pomiluj ga!

Takvim pokličem je publika retko, vrlo retko tražila milost za bika koji se borio tako srčano, tako zanosno da su mu se mogli pokloniti oslobađanje od arene, nega za rane i spokojan život na livadama zavičaja. *Indulto!* Ali takvu molbu za milost u areni poput seviljske trebalo je da uputi hor od hiljada glasova, a ne samo jedan glas poput tog slabog, jedinog ove Cvetne nedelje.

Rehoneador je, doduše, digao glavu i pogledao ukrug oko sebe, ali kad je i taj jedan glas zanemio u napetom ćutanju arene, on se uspravio u sedlu i podigao koplje, kao da time biku samo daje znak ugovoren još pre toliko vekova. A ovaj se još jednom pokrenuo, u početku kao neko veoma umoran, ali je potom krenuo prema njemu sve brže i brže i nezadrživo.

Sablasi

Video sam sablasi. Bilo ih je sedam, ne: osam! Gotovo bezoblične, visoke kao drveće, kao kule, i tesno zbijene, vrtložile su se nad jednom od pustinja od lave i kamena koje pokrivaju središnju, bezljudnu visoravan Islanda.

Bilo je olujno popodne u oktobru, i godišnje doba za duže vožnje i pešačenja kroz pustinjsku visoravan je već podmaklo, ali kako su meteorolozi predskazali stabilan vazdušni pritisak, ja sam već danima putovao sa jednim fotografom iz Rejkjavika, džipom – a u pobrđu po kome se nije moglo voziti, peške – zamršenim maršrutama između kopnenih glečera Langjekidl, Hofsjekidl i velikog Vatnajekidla. Noći smo provodili u zavetrini kamenih kula u našem šatoru ili u nekim od rasutih, već nedeljama pustih koliba i bivaka koji su na raspolaganju onima što traže sklonište u islandskoj divljini. Ponekad smo se u ledene večeri kupali u vrelim izvorima.

Fotograf je hteo da iskoristi period lepog vremena kako bi se odao strasti koja ga nije odvela samo u islandsku pustoš već u planine i pustinje širom sveta: on je fotografisao putokaze, najmlađe kao i najstarije, preistorijske i novovekovne kamene belege, kamene kupe, kamene stubove ili znakove za orijentaciju uklesane u stenovite litice, i tako je sliku po sliku sabirao sve što je čoveku moglo pomoći da dođe do svog cilja ili makar nađe put za povratak ili bekstvo.

Sledili smo prastare puteve kojima se putovalo vekovima, ali su odavno napušteni, zamenjene novim, održavanim

stazama, i na raskršćima i skretanjima zametenim crnim peskom videli smo kamene figure koje su nekad ostrvski zakoni štitali jednako strogo kao i sam život: uništenje ili premeštanje tih znakova kažnjavalo se smrću ili sakaćenjem, jer svi putevi kroz pustinju u nekom trenutku bi odveli do mora, a samo blizu obale mogli su se naći hrana, sklonište, ljudsko društvo. Onaj ko bi pomrsio puteve koji onuda vode protraćio bi to društvo i, uz svu milost, i vlastiti život.

Dok je puzajućim tempom manevrisao našim kolima kroz kamenita polja, fotograf mi je pričao o slobodnjacima i otpadnicima starog Islanda, koji su prognani u brda i ovde međusobno ratovali ili napadali malobrojne putnike prisiljene da prelaze pustaru. Jedan od najozloglašnijih prognanika postao je junak neke od bezbrojnih islandskih saga – njemu je dželat odsekao nogu pre nego što su ga isterali iz sveta ljudi. Ali po isceljenju rane on je počeo da skakuće kroz divljinu na jednoj nozi, i kretao se sve sigurnije i brže po šljunku i vulkanskom pesku, sve dok se nije setio veštine pravljenja zvezde, koju je tokom godina provedenih u samoći doveo o takvog savršenstva da je konačno, kao prilika koja pravi zvezde, obavijena prašinom, bio brži od svih svojih žrtava što su bežale. Onaj ko bi video kako mu se, poput svetla lutalice, plešući približava vrtlog peska, bio je izgubljen.

U našim noćima u šatoru, u golim, hladnim kolibama ili dok je on sa naizgled neiscrpnim strpljenjem čekao na najbolje svetlo u kome je želeo da snimi ostatke nekog kamenog belega u nigdini, fotograf mi pustinje visoravni nije opisivao samo kao carstvo izgnanika, već i kao carstvo vila, trolova i duhova, i uz to mi je pripovedao o *svojim* junacima staroislandskih saga, recimo o pesniku Gunlaugu koji se borio sekirom i mačem, ili o Egjidlu, koji je već kao sedmogodišnjak neprijatelju raskolio lobanju, o Gretiru Jakom, koji je mogao da nosi odraslog vola na ramenima, i o Gjisliju koji se, krvareći iz najdubljih rana, i dalje borio i borio – i do nogu potukao neprijatelje.

Ali neobično je, kazao je fotograf koji je znao naziv za svako senčenje dnevne svetlosti, neobično je što su mnogi od tih junaka, pošto su preživeli sve bitke, gacali kroz bujice krvi, na kraju pali kao žrtve prastarog, detinjastog straha – straha od mraka. Taj strah toliko je mučio neke od najmoćnijih i najslavnijih junaka Islanda da su na kraju verovali kako nemaju drugog neprijatelja do noći, nepobedive noći koja se postepeno i nezadrživo spuštala na njih.

Iveri, sveće, baklje, rekao je fotograf uz jednu od naših večernjih kuhinjskih vatri – kad bi oni, mučeni strahom, konačno zaspali, poželeli da spavaju, uvek je nešto moralo da gori, da tinja, svetli, žari se, nekakvo svetlo, makar roj varnica. I kad bi se duboko u noć naglo probudili iz košmara, a u mraku oko njih sve bilo tiho i ugašeno i svaka se uteha pretvorila u plen sablasti, čitavo njihovo pleme moglo ih je čuti kako vrište od užasa.

Bilo je kasno popodne, na poljima lave na jugoistoku ležao je srebrnast sjaj – odsjaj velikog Vatnajekidla čiji su izdanci ograničavali horizont kao daleki, cinkano beli zidovi. Led ovog glečera pokrivao je više od osam hiljada kvadratnih kilometara vulkanske zemlje i odbijao svu svetlost natrag u nebo. Nisko sunce se probilo kroz slojeve oblaka čiji su rubovi iznenada počeli da se žare, da gore.

Odmorili smo se pred srušenim kamenim belegom na stenovitom prevoju sa širokim pogledom na crnu i oker pustinju, a fotograf je pokušao da pod udarcima vetra nađe sigurno stajalište za svoj stativ – kad su se moje sablasti iznenada uzdigle iz pustinje: vazdušne pijavice koje su skoro istovremeno nikle iz prašine u dubini, porasle do veličine drveća, kula, i počele da vitlaju ka nama. Proteklih dana sam često viđao takve vrtloge, pojedinačne i male, fotograf ih je zvao *peščani đavoli*, ali nikad više njih istovremeno i nikad u tim razmerama.

Šta je osećao neki junak koga je mučilo sećanje na pobijene neprijatelje, na izginule drugove, prijatelje i nevine žrtve njegovih osvajanja, pri pogledu na te peščane vrtloge

koji su brisali ka njemu? Na šta je mislio iscrpljeni pobednik koji je dojedrio preko mora krvi?

Baveći se svojim stativom, fotograf je okrenuo leđa meni i sablastima. Ali kad sam mu doviknuo, brzo! tamo! može da fotografiše sablasti svojih saga u pustinji ispod nas, i kad se uspravio i upitno pogledao ka meni i u dubinu, vrtlozi su, jednako naglo kao što su se uzdigli, opet bili potonuli u prašinu i ravnica je u poznoj svetlosti bila užarena i prazna.

Gašenje jednog grada

Video sam noćno nebo nad vrhovima i planinskim lancima Tajgeta, koji razdvaja okruge južne Grčke, Meseniju i Lakoniju, kao pogranični zid visok i do dve hiljade četiristo metara. Vega, Deneb i Altair, tri alfa zvezde u nebeskim sazvežđima Lire, Labuda i Orla, u mraku bez mesečine ocrtale su onaj gigantski trougao koji obuhvata hiljade svetlosnih godina i koji u astronomiji važi za tipičnu konstelaciju na letnjem nebu severne hemisfere.

Noć je bila bez vetra, topla i tako jasna da rubovi Mlečnog puta nisu bili zamagljeni isparenjima nižih slojeva vazduha, već su, kao nožem opsečeni linijama horizonta, delovali kao da tonu u noćnu zemlju. A ipak je u tom iskričavom spokoju letnje noći, tom odsustvu vetra, toj toplini bilo nečeg varljivog, čak pretećeg, čemu nisam umeo dati ime.

Zaustavio sam motor u oštroj krivini kamenitog planinskog puta, jer sam bez vidljivog uzroka odjednom izbačen iz ravnoteže i s teškom mukom uspeo da sprečim pad. Još dok sam kočio, psujući, bio sam ubeđen da mi je probušena zadnja guma. To se već desilo nekoliko nedelja ranije, jer su iz nekog kamiona poispadali prazni stakleni baloni na nekoliko kilometara ove deonice, i u prašini puta su još ležale staklene krhotine koje su samo pod povoljnim svetlom upozoravajuće blistale. Ali nisam mogao da izbegnem ovaj put, jer je bio jedini koji je vodio od sela u kome sam živeo već dva meseca, južno od Sparte, do krčme sa dobrim

pogledom na more. Hristos, krčmar koji je sem toga kao kaspin putovao po selima, uz to je visoko na plavo okrećenom zidu svog bara, na grubo zavarene držače pričvrstio glomazan televizor na čijem su katodnom ekranu gledaoci mogli da prate vesti iz Grčke i ostatka sveta čak i onda kad bi zauzeli mesto na terasi-vidikovcu: onda su pod vedrim nebom, leđima okrenuti dolini, kroz širom otvorena dvo-krilna vrata zurili u unutrašnjost lokala, iz koga su uveče redovno dopirali reklamni horovi, glas spikera ili uzbuđeni komentari sportskog reportera.

U tišini u kojoj sam pregledao točkove svog motocikla čuli su se samo zrikavci. Stražnji točak bio je netaknut. Da li me je neka mrlja od ulja ili nešto blatnjavo, vlažno izbacilo iz ravnoteže? Vratio sam se nekoliko koraka. Put je bio suv, prašnjav i bez tragova kočenja. U svetlosti moje džepne lampe nigde nisu treperile ni krhotine stakla. Crni planinski lanci štrčali su u zvezdano nebo poput rasklopljenih papirnih ukrasa.

Tajget: kartografi su tim siluetama bez svetlosti dali ime po nesrećnoj nimfi Tajgeti, jednoj od sedam kćeri titana Atlasa, koja se iz očajanja obesila u ovim planinama nakon što ju je zaveo Zevs, otac svih besmrtnika. Uzalud je Artemida, boginja lova i zaštitnica žena i dece, pokušala da progonjenu devojkicu spasi od pohote božanskog oca i pretvorila je u košutu da je prikrije. Bog se nije dao obmanuti likom životinje. Tajgeta je na kraju svoje nesreće uzdignuta u noćno nebo i sad sija kao jedno od najsvetlijih sunaca u otvorenom zvezdanom jatu Plejada. U letnjim noćima, međutim, tek se kasno uspinjala iznad horizonta.

Kad sam uprkos tome nehotice potražio nju i njene sestre Plejade, takođe preseljene među sazvežđa, shvatio sam odjednom i sa užasom šta je to bilo preteće na ovom nebu: neograničena tama. U mnogim noćima kad sam prelazio ovaj planinski put do Hristosove krčme, nad planinskim lancima na severozapadu je uvek sijao svetlosni luk Kala-

mate, glavnog grada Mesenije; njegov odsjaj koji je nadjačavao i nevidljivim činio mnoge zvezde koje su se sad osipale po severozapadnom nebu. Ali sada čak ni najslabiji veštački sjaj nije osvetljavao zvezdama zasićenu tamu nad gradom u kome je tih godina živelo oko pedeset hiljada ljudi. Kalamata se ugasila.

Kao da sam bežao od te neobjašnjive činjenice kada sam nastavio da vozim najbrže što je dozvoljavao serpentinski put. Hristosova krčma bila je, kao i uvek, jarko osvetljena neonskim cevima, brujanje generatora na dizel čulo se na daleko, a treperavo oko ekrana moglo se videti već na poslednjem usponu pred popločanim prilazom oivičenim žbunjem oleandra. Ali nijedan gost, ni jedan jedini gledalac te večeri nije sedeo na terasi, svi su stajali ili sedeli u lokalu, tik pred televizorom, svi lica dignutih ka ekranu, tako da su ih obasjavale scene jedne katastrofe:

Snopovi svetlosti reflektora klizili su preko polja ruševina; ljudi koji su vrištali i jadikovali čučali su između srušenih kuća, drugi su trčali uz buldožer ili gledali u kameru nemi od užasa. Dva čoveka u svečanoj odeći, još sa kravatama i sa buketicima sa svadbe ili krštenja na reverima, stajali su sa pijukom i lopatom pred nepomičnom ženom, do grudi pokopanom ispod iskidanog betonskog pokrivača koji je držala još samo čelična armatura. Čudnovato neoštećena, plava kupola crkvenog krova krunisala je brdo šuta, visoko kao kuća.

Seizmički talasi zemljotresa koji je uništio grad bili su toliko moćni da su me njihovi odjeci zahvatili i zamalo me nisu oborili na dalekom serpentinskom putu u planini Tajget.

Ljudi okupljeni pred ekranom nisu izgovarali ni reč. Nakon što je i spiker začutao, glas nevidljive žene započeo je monotono recitovanje litanije iz *off*-a, koji će sledećih dana radio-stanice prenositi do najudaljenijih planinskih sela – listu imena nestalih i mrtvih, iz časa u čas sve dužu.

Hristos se, doduše, nakratko okrenuo od prizora razaranja kako bi me upitao za narudžbinu, ali se od šanka nije vratio sa vodom i vinom, već sa dve sveće koje je zapalio sa obe strane ekrana, na kome se u tom trenutku video uplakan čovek pokriven prašinom, kako golim rukama kopa po ruševinama.